

Diskúziu o tejto tematike usporiadal Ústav slovenskej literatúry v júni t. r. v rámci filozoficko-metodologických seminárov. Z hľadiska marxistickej teórie a metodológie literárnej vedy je dnes namieste znova robiť analytický rozbor pozitivizmu, objektivizmu, štrukturalizmu i sociologizmu, ako — na jednej strane marxizmu cudzích a škodlivých smerov, vplyv ktorých v rôznych variáciách a modifikáciách sa ešte kde-tu objavuje v prácach niektorých pracovníkov, najmä starších, no na druhej strane — nebolo by správne nedoceniť ich už či negatívne, či pozitívne konkrétnohistorické značenie vo vývine literárnej vedy. Pri takomto dialektickom pohľade a rozbere konkrétneho materiálu ukázu sa presnejšie nielen ich reakčné ideové východiská a princípy, ale aj určité riešenia v čiastkových problémoch, aktuálne i dnes. Nové vývinové tendencie marxistickej literárnej vedy, jej metodologické postupy a postuláty vcelku prekonalí štrukturalistické metódy a teórie, no práca s veršom a formálny rozbor vôbec poskytuje dosť prvkov, ktoré po kritickom prehodnotení môžu poslúžiť i nášmu literárnovednému bádaniu. Na ideovej základni marxizmu pôjde o ďalšie — prirodzene, nie jednostranné — rozpracovanie týchto metodologických otázok. Boj proti ideovým vplyvom a recidívam uvedených smerov v spoločenských vedách je stále aktuálny. V záujme tejto úlohy je práve žiaduce objektivné posúdenie predchádzajúceho vývinu pred udomáčňovaním marxizmu i počas neho, analytickým a diskusno-polemickým prístupom k problémom.

Zaradenie témy Štrukturalizmus a marxistická literárna veda ukázalo sa správnym; táto téma vyvolala poučnú a podnetnú diskúziu. V referáte Ján Rozner nekládol si za úlohu uviesť podrobne všetko známe i neznáme a rozporné, čo súvisí so štrukturalizmom. Obmedzil sa len na základné otázky a problémy, na príčiny vzniku a pôsobenia štrukturalizmu, na jeho spojenosť so sociálnym a literárnym vývinom; išlo mu najmä o načrtnutie aspektov pre správny prístup a hodnotiace hľadisko v otázke štrukturalizmu ako celku, o naznačenie jeho špecifičnosti v slovenských pomeroch. Roznerov referát bol zámerne štylizovaný diskusno-polemicky. Všimol si rozporné, paradoxné stránky štrukturalizmu i názorov naň. Uviedol, že štrukturalizmus ako smer nemarxistický, v základoch stojaci v opozícii proti

marxizmu, ktorý začal slovenskú literárnu teóriu a sčasti aj kritiku ovplyvňovať v 30. rokoch a vo zvýšenej miere za tzv. slovenského štátu, historicky súvisel s utváraním antifašistického frontu v literatúre. Sčasti vystupoval proti reakčnému tradicionalizmu a združoval i pokrokových ľudí, ktorí neskôr dospeli k marxizmu a prebojoval marxistické princípy v literatúre. U viacerých bola to akási okluka, ktorou sa dostali k marxistickej literárnej vede. Bolo to možné preto, že štrukturalizmus vznikol ako teoretický pendant avantgardy, umeleckej generácie spočiatku v podstate ľavicovej, protimeštiackej. Štrukturalizmus išiel „obrodzovať“ umenie, ale jednostranne, len z neho samého. Z toho vyplývalo, že štrukturalizmus kládol dôraz predovšetkým na formálny rozbor, immanentný vývin, nazdávajúc sa, že „revolucionizovaním“ formy revolucionizuje i obsah. Preto i nepochopenie sociálnej podmienčnosti umeleckých diel, ich umeleckej funkcie; hlásanie novátorstva formy malo za následok vytváranie umelých konštrukcií a schém, týkajúcich sa ideových zložiek diela. Štrukturalizmus na druhej strane bol v určitom zmysle pozitívnu reakciu na tri platné tendencie v predchádzajúcej literárnej vede: na jednostranný psychologický výklad literatúry, na sociologizujúce tendencie, dosť povrchné chápujúce špecifičnosť literatúry, a na iracionalistické, v podstate krajne reakčné literárnokritické názory. Výraznou črtou štrukturalizmu oproti iným školám bola presnosť a dôslednosť v práci so skúmaným materiálom (používanie štatistických metód), hoci v súvislostiach ideových sa mylil. Otázka spočíva v tom, či s kritikou štrukturalizmu treba vcelku zavrhnúť i určité čiastkové výskumy a zistenia, ktoré — odhliadnuc od iných jednostranností a neprogresívnych teórií — boli správne a môžu platiť i dnes. Z hľadiska marxizmu bol by potrebný osobitný rozbor štrukturalistických prác. Marxistická teória nemôže sa obísť bez toho, aby neskúmala predchádzajúci vývin literárnych škôl a smerov, a teda musí sa kriticky zaoberať i tými problémami, ktorými sa zaoberal štrukturalizmus, ktoré riešil a aj objavil, no nevyložil správne.

V diskusii, ktorá mala charakter zásadovej polemiky, rozviedli sa názory jednak načrtnuté v referáte, jednak sa nadhodili nové otázky a problémy, v niečom i protichodné k záverom referenta. Upozornilo sa, že vedeckokritické

objasnenie systému štrukturalizmu z hľadiska marxizmu stále ešte chýba, a preto sa dopúšťame veľa nepresností pri jeho posudzovaní (M. Bakoš). Ani Roznerov referát nepodal dosť vyčerpávajúci výklad vzťahu štrukturalizmu a avantgardy, hoci ju nepokladá za prvoradú, pretože na prvom mieste boli to súvislosti filozoficko-gnozeologické a iba potom spojitost s literárnym vývinom a tvorbou, ako sa to ukázalo najmä na Slovensku. Štrukturalizmus je literárnovedná metóda, orientovaná lingvisticky. Táto jej lingvistická orientácia uzavrela štrukturalizmu cestu k chápaniu literatúry ako ideologického javu, domyslieť ideovo-umeleckú stránku literárneho diela. V Kochol nesúhlasil s tézou, aby sa marxizmus obohacoval metódou štrukturalizmu. Jediný jeho prínos vidí v rozbere lyriky, lyrizovanej prózy, ale lyrizmus v literatúre je už historicky prekonaný, pretože teraz sa do popredia dostávajú prozaické žánre. O náhľad na historickú uzavrenosť štrukturalizmu sa opierať aj S. Šmatlák. Rozhodne odmietol možnosť integrácie metódy štrukturalizmu do marxizmu. Vnútna kríza tejto metódy sa prejavila oveľa skôr, ako sa začala u nás udomáčňovať marxistická literárna veda: bol to jej mechanický postup, ako sa to ukázalo na monografiách básnikov, v ktorých sa zväčša robil iba rozbor verša (V. Reisel: Laco Novomeský). Požiadavku konkrétno-historickej metódy zdôraznil Zd. Eis najmä v súvislosti s rozlíšením rozdielu medzi pražským lingvistickým krúžkom a bratislavskou štrukturalistickou školou. Poučenie zo štrukturalizmu pre súčasnú literárnu vedu vidí v spolupráci literárnovedných pracovníkov s jazykovedcami, čo doteraz na ujmu našej práce po-

strádame. A. Matuška uviedol, že štrukturalizmus nie je dobrý spojenec, ale súper. No i na súperovi sa možno všeličomu priučiť. Veď marxisti počnúc Marxom to tak vždy aj robili. V literárnovednej práci sa dosť často, niekedy až príliš veľa sociologizuje. Musíme sa ešte stále učiť, aby sme uplatnili metódu Marxa, Engelsa a Lenina v rozbere literárnych diel. Stále sa ešte pociťuje nedostatok kritického polemického prístupu k literárnym problémom, málo dialektiky je v našej práci. Nedostupným príkladom je nám Leninov rozbor a hodnotenie Tolstého, ale i Lifšicova polemika s juhoslovenským revizionistom Vidmarom. V tejto súvislosti hovoril B. Truhlár, že chýba návod ku kritike štrukturalizmu na podklade rozboru jeho metód a konkrétnych diel. Za východisko takejto kritiky musí slúžiť pokroková línia literárnej vedy. Takúto líniu — ako uviedol M. Bakoš — sledovala skupina (M. Matuška, M. Chorváth), školená na diela F. X. Šaldy oproti skupine pozitivistov reakčného zamerania (Mečiar).

Na diskusné príspevky odpovedal J. Rozner, že sa úmyselne obmedzil len na určitý okruh otázok a vyhol sa podrobnému rozboru metód a konkrétnych diel štrukturalistov. Problematika štrukturalizmu je zložitejšia, ako sa ukázalo v diskusii. Ak marxistická literárna veda nemá stagnovať, ak sa má rozvíjať, musí uvedomele prehodnocovať všetko, čo bolo pred ňou. V závere I. Kusý, ktorý seminár viedol, konštatoval, že referát i diskusia prispeli k historickému vymedzeniu miesta štrukturalizmu vo vývine literárnej vedy na Slovensku.

*J. Velký*